

## Заняття 4. Відданість та чесність - чи завжди разом?

### Аркуш 7

---

#### ЗАНУРЕННЯ

---

#### Вправа 1. Мовчазне споглядання

##### Дії вчителя/вчительки:

- Показую аркуш 7 без коментарів
- Кажу: "Просто роздивімося цю сторінку 3 хвилини. Подивіться на форми, лінії, слова. Зверніть увагу, як різні елементи розташовані на аркуші"
- Тримаю тишу 3 хвилини
- М'яко запитую: "Що першим привернуло вашу увагу на цій сторінці? Поділіться одним словом або простим жестом"

##### Дії учнівства:

- Споглядають аркуш у тиші
- Фокусуються на різних елементах: вагах, горщику з квіткою, словах
- Добровільно діляться першим враженням
- Можуть показати жестом замість слова

##### Орієнтовні відповіді:

- "Ваги"
- "Квітка в горщику"
- "Слова важливі"
- "Все тримає рівновагу"
- "Чесність"
- "Щось вимірюється"
- "Прості лінії"
- *Жест руки, що показує баланс*

#### Вправа 2. Дослідження балансу

##### Дії вчителя/вчительки:

- Уважно подивіться на ваги на малюнку
- Що знаходиться на різних сторонах ваги?
- Покажіть руками, як працюють ваги
- Що відбувається, коли ваги в рівновазі? А коли — ні?

##### Дії учнівства:

- Розглядають деталі ваги
- Імітують роботу ваги руками
- Експериментують з рухами, показуючи баланс/дисбаланс
- Обговорюють принцип роботи ваги

#### **Орієнтовні відповіді:**

- "Ваги показують, що важливіше"
- "Коли рівновага — все гаразд"
- "На одній стороні слова, на іншій — думки"
- "Ваги допомагають вибрати"
- "Вони показують справедливість"
- "Коли дисбаланс — щось не так"
- "Треба зважувати рішення"
- "Ваги не брешуть"

#### **Вправа 3. Звуки та відчуття**

##### **Дії вчителя/вчительки:**

- Заплющте очі на хвилину
- Уявіть, що ви доторкаєтесь до цієї ваги
- Які звуки можуть видавати ваги?
- Що відчуваєте, коли щось зважуєте?

##### **Дії учнівства:**

- Заплющують очі
- Уявляють тактильні відчуття
- Створюють звукову картину
- Діляться відчуттями від процесу зважування

#### **Орієнтовні відповіді:**

- "Металевий дзвін"
- "Тихий скрип"
- "Звук, коли щось падає на чашу"
- "Тиша, коли все зрівноважено"
- "Прохолода металу"
- "Важкість у руках"
- "Відчуття відповідальності"
- "Напруга очікування"

#### **Методичний коментар**

**Для 9-11 років:** Скоротити споглядання до 2 хвилин, більше рухових активностей, дозволити фізично імітувати ваги.

**Для 12-13 років:** Стандартний варіант, додати запитання про почуття, які викликає зображення.

**Для 14-15 років:** Продовжити споглядання до 4-5 хвилин, запросити до аналізу символіки ваги.

---

## ДОСЛІДЖЕННЯ

---

### Вправа 4. Візуальне мислення

#### Дії вчителя/вчительки:

- Що ви бачите на цій сторінці?
- Що може відбуватися тут?
- Чому ви так думаєте?
- Які деталі підтверджують ваші думки?

#### Дії учнівства:

- Описують конкретні візуальні елементи
- Висловлюють припущення про зміст
- Обґрунтовують свої спостереження
- Знаходять докази в малюнку

#### Орієнтовні відповіді:

- "Бачу ваги з двома чашами"
- "Здається, хтось зважує важливі речі"
- "Горщик з квіткою — це життя"
- "Слова написані просто, але важливо"
- "Ваги показують вибір між чимось"
- "Це про те, що справжнє, а що — ні"
- "Квітка означає щось живе і чесне"
- "Все має свою вагу"

### Вправа 5. Читання тексту та аналіз питань

#### Дії вчителя/вчительки:

- Прочитаймо разом слова на цьому аркуші: "Відданість. Чесність. Чи буває так? Твій приклад."
- Чому ці два слова стоять поруч?
- Що означає питання: "Чи буває так?"
- Навіщо потрібен "твій приклад"?

#### Дії учнівства:

- Читають слова на аркуші
- Аналізують зв'язок між поняттями
- Роздумують над структурою питання
- Готуються до пошуку власних прикладів

#### **Орієнтовні відповіді:**

##### **Про зв'язок слів:**

- "Відданість і чесність мають йти разом"
- "Іноді важко бути і відданим, і чесним"
- "Це два види правди"
- "Вони можуть конфліктувати"

##### **Про питання "Чи буває так?":**

- "Не завжди можна бути одночасно відданим і чесним"
- "Іноді доводиться вибирати"
- "Це складне питання без простих відповідей"
- "Залежить від ситуації"

##### **Про "твій приклад":**

- "Кожен має свій досвід"
- "Приклади допомагають зрозуміти"
- "Це не теорія, а життя"
- "Особистий досвід найцінніший"

#### **Вправа 6. Метафоричне дослідження**

##### **Дії вчителя/вчительки:**

- Якби ця вага могла говорити, що вона сказала б?
- Який характер у цієї квітки в горщику?
- Якби відданість і чесність були кольорами, які б це були кольори?
- На що схожа ця вага в природі?

##### **Дії учнівства:**

- Створюють голоси для об'єктів
- Надають особистісні риси елементам
- Підбирають кольорові асоціації
- Шукають природні аналогії

#### **Орієнтовні відповіді:**

##### **Голос ваги**

- "Я допомагаю знайти баланс"
- "Я показую справжню вагу речей"
- "Я не вмію брехати"
- "Я допомагаю приймати важкі рішення"

### **Характер квітки**

- "Вона щира і проста"
- "Вона росте, як справжня правда"
- "Вона ніжна, але сильна"
- "Вона нагадує про живе"

### **Кольори**

- "Відданість — синя, як небо"
- "Чесність — біла, як сніг"
- "Разом — зелена, як життя"
- "Іноді — червона, як серце"

### **Природні аналогії**

- "Як рівновага в природі"
- "Як день і ніч"
- "Як коріння і гілки дерева"
- "Як дві чаші одного серця"

### **Вправа 7. Філософські питання допитливої дитини**

#### **Дії вчителя/вчительки:**

- Чи може квітка бути нечесною? А відданою?
- Що було б, якби тварини могли говорити неправду?
- Чи потрібна рослинам відданість один одному?
- Якби ваги могли зважувати емоції, що було б найважчим?

#### **Дії учнівства:**

- Роздумують над незвичайними питаннями
- Проводять аналогії між людьми та природою
- Шукають зв'язки між поняттями
- Грають з логікою та фантазією

#### **Орієнтовні відповіді:**

#### **Про чесність квітки:**

- "Квітка завжди чесна — вона або росте, або в'яне"
- "Квітка не може брехати — вона така, як є"

- "Квітка віддана сонцю і воді"
- "Квітка показує справжнє життя"

#### **Про неправду тварин:**

- "Тварини не брешуть, бо їм не потрібно"
- "Якби тварини брехали, хто б їм вірив?"
- "Тварини чесні в своїх потребах"
- "Природа не знає брехні"

#### **Про відданість рослин:**

- "Дерева віддані лісу"
- "Квіти віддані своїм корінням"
- "Рослини допомагають одна одній"
- "Весь ліс — це одна сім'я"

#### **Про зважування емоцій:**

- "Любов була б найважчою"
- "Страх важчий за радість"
- "Сум важить більше, ніж здається"
- "Надія легка, але сильна"

### **Вправа 8. Особистісні зв'язки**

#### **Дії вчителя/вчительки:**

- Згадайте ситуацію, коли вам довелося вибрати між відданістю комусь і чесністю (делікатно, без тиску)
- Коли ви відчували, що відданість і чесність йшли разом?
- Що допомагає вам бути чесним/чесною?
- Кому або чому ви найбільш віддані?

#### **Дії учнівства:**

- Згадують особисті ситуації
- Рефлексують над власними цінностями
- Шукають зв'язки з життєвим досвідом
- Можуть відповідати або промовчати

#### **Орієнтовні відповіді:**

- "Коли друг робить щось погане, важко вибрати"
- "З родиною можна бути і відданим, і чесним"
- "Правда інколи болять, але звільняє"
- "Віддана своїм мріям і чесна перед собою"
- "Коли кажу правду, відчуваю себе сильнішим"

- "Важко бути чесним, коли боїшся засмутити"

## **Вправа 9. Сучасні українські зв'язки**

### **Дії вчителя/вчительки:**

- Цікавий факт: український художник Іван Марчук створював свої картини особливою технікою "плетіння" — кожен мазок був водночас відданим загальному образу і чесним щодо власного кольору. Він казав: "Кожна лінія має говорити правду, але служити красі". Як можна бути відданим мистецтву і чесним перед собою?
- А українська письменниця Оксана Забужко завжди пише про складні теми, не приховуючи правди, але залишаючись відданою українській культурі. Як література допомагає поєднувати чесність і відданість?
- Що допомагає українським дітям у світі бути відданими своїй культурі і водночас чесними перед новими друзями?

### **Дії учнівства:**

- Слухають історії про творчість
- Проводять паралелі з власним досвідом
- Обговорюють культурну ідентичність
- Шукають баланс між старим і новим

### **Орієнтовні відповіді:**

- "Коли малюєш, можеш бути собою і створювати щось красиве"
- "Книги допомагають сказати правду красиво"
- "Можна розповідати про Україну чесно і з любов'ю"
- "Нові друзі цінують, коли ти справжній"
- "Українські традиції допомагають залишатись собою"
- "Мистецтво з'єднує відданість і чесність"

### **Методичний коментар**

**Для 9-11 років:** Більше конкретних прикладів, менше абстрактних понять. Фокус на простих життєвих ситуаціях.

**Для 12-13 років:** Поєднання особистого досвіду з етичними принципами. Введення елементів морального мислення.

**Для 14-15 років:** Глибші етичні дилеми. Аналіз складних життєвих ситуацій та конфліктів цінностей.

---

## ТВОРЧИСТЬ

---

### Вправа 10. Варіанти творчих завдань (діти обирають)

#### Варіант А. Ваги мого життя

**Інструкція:** Намалюйте або створіть колаж власних "ваг життя". На одній чаші — те, чому ви віддані, на іншій — те, в чому ви завжди чесні. Що допомагає тримати баланс?

#### Варіант Б. Діалог серця і розуму

**Інструкція:** Напишіть розмову між своїм серцем (відданість) і розумом (чесність). Про що вони сперечаються? Як знаходять згоду?

#### Варіант В. Квітка правди

**Інструкція:** Створіть образ квітки, яка росте з насінням чесності у ґрунті відданості. Які у неї пелюстки? Яке листя? Що їй потрібно для росту?

#### Варіант Г. Рецепт чесноєї відданості

**Інструкція:** Складіть "рецепт" того, як бути одночасно відданим і чесним. Які "інгредієнти" потрібні? Як їх правильно "приготувати"?

#### Варіант Д. Фотоісторія "Справжнє"

**Інструкція:** Створіть серію фотографій або малюнків, що показують моменти, коли відданість і чесність йдуть разом. Додайте короткі підписи.

#### Дії вчителя/вчительки під час творчості:

- Надаю різноманітні матеріали: папір, фломастери, олівці, кольорові ручки, ножиці, клей для колажів
- Циркулюю класом, підтримуючи процес
- Задаю відкриті питання: "Розкажи про цей символ", "Що означає ця частина?"
- Не оцінюю результат, а цікавлюся процесом та значенням для дитини
- Заохочую до поєднання різних підходів

#### Дії учнівства:

- Обирають варіант, який найбільше резонує з їхнім досвідом
- Працюють у власному темпі та стилі
- Експериментують з різними формами самовираження
- За бажанням консультуються з педагогом/педагогинєю



- Можуть адаптувати завдання під свої потреби

### **Методичний коментар**

**Для 9-11 років:** Акцент на варіанти А, В, Д - більше візуальні, менше текстові. Можна працювати в парах для обговорення ідей.

**Для 12-13 років:** Всі варіанти доступні. Особливо цікавий варіант Г - структурування через знайому метафору рецепта.

**Для 14-15 років:** Особливо цінні варіанти Б, Г, Д. Можливість створення більш складних проєктів та глибоких рефлексій.

---

## *РЕФЛЕКСІЯ*

---

### **Вправа 11. Особиста рефлексія**

#### **Дії вчителя/вчительки:**

- Подумайте мовчки 3 хвилини:
  - Чи змінилося ваше розуміння відданості та чесності?
  - Що найважче — бути відданим чи чесним?
  - Яка "вага" у вашому житті найчастіше не в рівновазі?

#### **Дії учнівства:**

- Мовчки рефлексують над запитаннями
- Можуть записати думки в особистий зошит
- Готуються до можливого обміну в колі

### **Вправа 12. Спільне коло**

#### **Дії вчителя/вчительки:**

- Хто хоче поділитися одним відкриттям про баланс відданості та чесності?
- Що найважче зважити на вазі життя?
- Яку пораду ви б дали комусь, хто не може знайти баланс?
- Дякую всім за щирість і мудрість

#### **Дії учнівства:**

- Добровільно діляться інсайтами
- Слухають інших з повагою
- Можуть давати один одному поради
- Висловлюють подяку за заняття

### **Орієнтовні відповіді:**

- "Зрозумів/зрозуміла, що не завжди треба вибирати між ними"
- "Найважче зважити справедливість"
- "Порадив би почати з маленьких кроків"
- "Відкрила, що чесність може бути добром"
- "Коли ваги в балансі, на душі спокійно"

### **Вправа 13. Валізка додому**

**Дії вчителя/вчительки:** Пропоную експерименти на вибір:

#### **Сімейні дослідження:**

- "Сімейні цінності": обговори з родиною, які цінності для вас найважливіші, і як ви їх поєднуєте
- "Історії вибору": попроси старших розповісти про ситуацію, коли їм довелося вибирати між відданістю і чесністю

#### **Дослідницькі місії:**

- "Спостереження за балансом": знайди в природі 5 прикладів рівноваги і подумай, що це означає для життя
- "Ваги навколо": знайди предмети у своєму домі, які допомагають "зважувати" рішення

#### **Філософські експерименти:**

- "Щоденник важливих рішень": записуй ситуації, коли доводиться щось "зважувати", і як ти приймаєш рішення
- "Лист собі": напиши собі лист про те, яким чесним і відданим ти хочеш бути

#### **Творчі практики:**

- "Мистецтво балансу": створи інсталяцію з предметів, які символізують твої цінності
- "Фотопроект 'Справжнє'": фотографуй моменти справжності в повсякденному житті

### **Методичний коментар**

#### **Для всіх вікових груп:**

- Підкреслити важливість самостійного вибору експериментів
- Заохочувати до чесного самоаналізу без самокритики
- Нагадати, що баланс — це процес, а не результат

#### **Складні ситуації та реакції**

**Ситуація:** Я не знаю, як бути чесним і не образити друзів

**Реакція:** Це дуже мудре питання! Чесність може бути різною — іноді це про те, ЯК сказати правду, а не лише про те, ЧИ її казати. Як ти думаєш, що допомагає говорити правду з любов'ю?

**Ситуація:** Мої батьки кажуть одне, а роблять інше

**Реакція:** Розумію, що це може бути заплутано. Всі дорослі іноді помиляються або опиняються в складних ситуаціях. Що допомагає тобі розуміти, як діяти в таких моментах?

**Ситуація:** Дитина плаче, згадуючи ситуацію конфлікту цінностей

**Реакція:** Дякую за довіру. Складні вибори можуть боляче відчуватися, і це нормально. Хочеш поговорити про це приватно? Пам'ятай: навіть коли робиш помилки, можеш навчитися і рости.

**Ситуація:** Чесність — це завжди добре?

**Реакція:** Дуже глибоке питання! Чесність може мати різні лиця. Іноді правда допомагає, іноді — лікує, іноді — захищає. Як ти думаєш, коли чесність найбільше допомагає?

**Ситуація:** Дитина не може назвати конкретного прикладу

**Реакція:** Це цілком нормально — іноді приклади приходять пізніше. Можеш подумати про ситуації з книжок або фільмів? Або просто уяви, як би ти діяв у певній ситуації?

**Ситуація:** А якщо правда зруйнує дружбу?

**Реакція:** Це одне з найскладніших питань у житті. Як ти думаєш, чи справжня дружба може витримати правду? А що, якщо правда допоможе дружбі стати сильнішою?

## **Додаткові матеріали для вчителя/вчительки**

**Іван Марчук (1936).** Український художник, який розробив унікальну техніку "плетіння пензлем". Марчук створював свої роботи з особливою відданістю процесу — кожен мазок був продуманий і чесний. Він казав: "Кожна лінія має говорити правду, але служити красі". Його картини показують, як технічна майстерність (чесність щодо ремесла) може служити духовному вираженню (відданість мистецтву).

**Питання для обговорення.** Як можна бути відданим своїй справі і водночас чесним перед собою?

**Оксана Забужко (1960).** Українська письменниця, яка завжди пише про складні теми, не приховуючи правди, але залишаючись відданою українській культурі. У своїх творах вона поєднує критичний аналіз суспільства з глибокою любов'ю до України. Забужко показує, що справжня відданість включає готовність говорити правду, навіть якщо вона неприємна.

**Питання для обговорення.** Чи може критика бути проявом любові і відданості?

**Микола Вінграновський (1936-2004).** Український поет, який писав про складні історичні події, залишаючись відданим правді і красі слова. Його вірші показують, як можна бути чесним щодо болючих тем і водночас відданим поетичній красі. Вінграновський довів, що справжня поезія не обирає між правдою і красою.

**Питання для обговорення.** Як мистецтво допомагає поєднувати важкі правди з красою?

## **Ключові поняття**

### **Відданість**

- **Для 9-11 років:** Відданість — це коли ти дуже любиш щось або когось і готовий/готова про це дбати. Як собака відданий господарю, як ти відданий/відданна своїй родині або друзям.
- **Для 12-13 років:** Відданість — це глибока прихильність до людей, ідей або справ, готовність підтримувати їх навіть у важких обставинах.
- **Для 14-15 років:** Відданість — це свідомий вибір підтримувати певні цінності, відносини або справи, навіть коли це вимагає жертв або зусиль.

### **Чесність**

- **Для 9-11 років:** Чесність — це коли ти кажеш правду і не обманюєш. Коли ти чесний, люди можуть тобі довіряти.
- **Для 12-13 років:** Чесність — це правдивість у словах і діях, відповідність між тим, що ти думаєш, говориш і робиш.
- **Для 14-15 років:** Чесність — це цілісність особистості, коли внутрішні переконання відповідають зовнішнім проявам, навіть коли це вимагає мужності.

### **Моральна дилема**

- **Для 9-11 років:** Іноді важко вибрати, що робити правильно. Наприклад, коли друг просить не розповідати батькам про щось небезпечне.
- **Для 12-13 років:** Ситуації, коли різні правильні речі конфліктують між собою, і треба вибирати.

- **Для 14-15 років:** Конфлікт між різними етичними принципами, коли немає однозначно правильного рішення.

## **Історичні контексти**

### **Поняття честі в різні епохи**

**Середньовіччя.** Честь лицаря включала відданість сюзерену і чесність у бою. Лицарський кодекс вимагав одночасно вірності і правдивості.

**Козацька доба.** Козацька честь поєднувала відданість Запорозькій Січі з чесністю перед братами. "Слово козацьке" було гарантією правди.

**XIX століття.** Дворянська честь вимагала відданості ідеалам і чесності в особистих стосунках. Дуелі часто виникали через конфлікт між цими принципами.

**Сучасність.** Професійна етика поєднує відданість справі з чесністю перед клієнтами, пацієнтами, учнями.

## **Психологічні аспекти**

### **Розвиток моральних суджень (за Лоуренсом Кольбергом)**

- **Доконвенційний рівень (до 9 років):** Орієнтація на покарання і винагороду
- **Конвенційний рівень (9-15 років):** Орієнтація на соціальне схвалення і правила
- **Постконвенційний рівень (після 15 років):** Орієнтація на універсальні принципи

**Теорія когнітивного дисонансу.** Коли відданість і чесність конфліктують, виникає психологічна напруга. Діти можуть:

- Змінити одну з цінностей
- Знайти спосіб поєднання
- Розвинути більш складне розуміння обох понять

**Розвиток емпатії.** Здатність розуміти почуття інших допомагає знаходити баланс між чесністю і відданістю, враховуючи вплив на оточуючих.

## **Філософські питання для різних вікових груп**

### **Для 9-11 років:**

- Чи може собака бути нечесною? А відданою?
- Що робити, коли мама просить не розповідати тату про розбиту чашку?
- Чи можуть квіти обманювати бджіл?

### Для 12-13 років:

- Чи завжди треба казати правду друзям?
- Як бути відданим команді, якщо тренер несправедливий?
- Чи може секрет бути проявом відданості?

### Для 14-15 років:

- Чи може брехня із співчуття бути етичною?
- Як поєднувати відданість родині з особистою чесністю?
- Чи існує абсолютна правда?

### Українознавчий компонент

#### Українські прислів'я про чесність і відданість:

- "Правда очі коле, та душу веселить"
- "Хто правду каже, того й біда не візьме"
- "Віра та правда — найбільша сила"
- "Друг не той, хто медом маже, а той, хто правду каже"

#### Символи в українській культурі:

- **Ваги** — символ справедливості, присутній на гербах багатьох українських міст
- **Дуб** — символ твердості і чесності
- **Калина** — символ відданості роду і землі
- **Біла троянда** — символ чистоти і правди

#### Сучасні приклади:

- Українські військові, які віддані своїй Державі та Людям; і поєднують з особистою честю й гідністю
- Українські журналісти, які поєднують професійну відданість з чесним висвітленням подій
- Українські спортсмени, які віддані своїй команді і чесні в грі
- Українські вчителі, які поєднують відданість учням з чесністю в оцінюванні

### Методичні поради

#### Як працювати з моральними дилемами:

1. Не давати готових відповідей
2. Заохочувати до обговорення різних точок зору
3. Підкреслювати, що складні ситуації потребують мудрості
4. Показувати, що зростання включає розвиток моральних суджень

#### Як підтримати дітей у складних ситуаціях:

- Валідувати їхні переживання
- Допомогати формулювати питання, а не давати відповіді
- Показувати власний приклад роздумів над етичними питаннями
- Створювати безпечний простір для обговорення помилок

### **Як адаптувати для дітей з різним досвідом:**

- Враховувати культурні особливості розуміння честі
- Не судити різні підходи, а досліджувати їх
- Допомогати знаходити спільні цінності
- Підтримувати дітей, які пережили конфлікти лояльності

### **Приклади ситуацій для обговорення**

#### **Для молодших (9-11 років):**

- Друг просить списати домашнє завдання
- Бачиш, як хтось кривдить тварину
- Знаєш секрет, який може засмутити когось

#### **Для середніх (12-13 років):**

- Команда порушує правила гри
- Друг розповідає про свої проблеми вдома
- Знаєш про небезпечну поведінку однокласника

#### **Для старших (14-15 років):**

- Конфлікт між сімейними цінностями і особистими переконаннями
- Дилема в соціальних мережах між популярністю і чесністю
- Вибір між лояльністю до групи і власними принципами